

vészi a harmadik Bartók-mű „átköltése”. (Csupán az marad babonás-misztikus homályban, hogy az előhanggal és utóhanggal keretezett költői munkák miért éppen 32 — és nem 31 vagy 33 — részre tagolódnak.) A költő átköltő-újraértelmező törekvéséhez kapcsolódik a kötet utolsó ciklusa, az *Istenek játékában* több darabja. Itt Keresztury az ősi kultúrák, a mítoszi hősök — Odüsszeusz, Ulysses, Daedalos — varázsköpenyét ölti magára, látomásos nyelven keresi a „példázatok lelkét”, szimbolikus versekben fogalmazza meg az öregedés fájdalmas-szép énekét.

A nyelvi-formai kötöttségeket vállaló, interpunkciót használó költő könyve ezekkel a sorokkal és ezzel a meghökkentő megoldással ér véget: „De most gépek zúgnak át agyamon, / láthatatlan rakéták dübörögnek, / a Világfa hétrét hajol, / atomvihar szaggatja szét a Földet. / S ők ömlenek körözve éjjel, nappal / az élet téridejében le, föl, / arcukon gond szánt, mosoly tündököl / vagy ürességgé hamvad a közöny: / emberek, mindig egy s új változatban: / örvénylő porvihar, törvények-gyúrta vizesés, / part s hullám, cserélődés szakadatlan; / mennek örökre, és” A befejezhetlenség — a befejezhetetlenség? — jele ez a lezáratlanság. Vagy még inkább figyelmeztetés a folytatás szükségességére? A költő az olvasóhoz fordul, szeretné, ha benne visszhangoznék a szó. Ez akkor is igaz és érvényes, ha azokat a tartalmakat és élettényeket, amelyeket a költő már megismert, de mi még nem élünk át, nem — vagy alig — tudjuk megérteni. Bárcsak részesülne a kötet minél több olvasója abban a kegyelemben, hogy kortársként, háromnegyed század megelőjeként is visszhangozza és folytassa majd magában a költő most félbehagyott — de így is teljes értékű — mondatát. (*Magvető.*)

TÜSKÉS TIBOR

Csukás István: Mintha átvágnánk Tahitin

Mi újat mondhat még a kritikus arról a költőről, akinek immár hetedik verseskönyve jelenik meg? Különösen akkor kerül nehéz helyzetbe, ha — mint Csukás is — eddigi köteteivel szinte már előre kijelölte önmagának azt az ívet, melynek megvalósulását most, a kötet kézbevételeivel tapasztaljuk. Petrőczy Éva megállapította már *Az üres papír elégiája* című kötetéről írva, hogy „intézményesen búbánatos, inkább elparentálni, mint nevetetni tudó költészetünkben ritka színfolt a Csukás-versek életöröme, természetes vidámsága”. Grezsa Ferenc szerint Csukás a „homo ludens” és a krízisirodalom szintézisének egy érdekes variánsát teremti meg.

Csukás legújabb kötetét lapozva érdemes azt szembevetni néhány eddigi kritikusai megállapítással. Kritikusai közhelynek számítana, ha Csukásnak csupán a játékosságáról beszélnének. Az *Az volt a szörnyű: fiatal költőnek lenni* című versében rezignált iróniával keresi az egykori költő helyét, s közben arra a következtetésre jut, hogy „a haza nem az ilyen senkiháziaknak van fenntartva”. Ugyanezzel a kesernyés humorral szólal meg másutt is, amikor azzal a gonddal néz szembe, hogy „a cica elvitte a forradalmat” (*Hölderlin vagyok, aki nem örült bele*). Az elidegenedés hangnemében, a kiszolgáltatott, de meg nem tört ember öntudatával mondja: „állok vacogva és szégyenkezés nélkül az idő rettenetes huzatában” (*Mélyen a versek alatt*). A gyermekkorral való röpke találkozás pillanata csalja ki belőle ezeket az elmúlás érzetével töltődött szavakat: „még arasznyira dobogott a szívünk a földtől, / s arasznyira leszünk nemsokára, ha testünk eldől” (*Egy kis őszi mélabú*). Az *Október, lomtalánítási hónap* című versben nemcsak a felesleges, hanem a veszélyessé váló lelki katonákat is számbaveszi: „És kifele a

dühvel is, mely agyamat előnti, s szekerébe fogja ravaszul annak, ami ellen támad.” Tucat-szám sorolhatnánk és idézhetnénk még azokat a költeményeket, melyek a súlyos gondokkal birkózó, nehézsúlyú költőt jellemzik.

Csukás költészetének igazán sajátos értéke azonban abban a bölcs humorban rejlik, mellyel önmaga testi-lelki csetléseit- botlásait, vagy éppen a külvilág aprócska jelenségeit mosolyogja meg. A váteszi költők átszellemült vigyázállásának időszerűtlen póza helyett Csukás a mindennapok világának „apró rebbenéseit” figyelni és láttatja a lírai realizmus eszközeivel. A lírai realizmusnak azok az eszközei, melyeket Csukás felvonultat, csak genezisükben köthetők a főként korábbi köteteiben megjelenő, de azért itt is felsejlő, nagy előkép, Radnóti Miklós nevéhez. Mert a csók, melynek emlékét a Hetedik ekloga szerzőjénél a „félíg szítt cigaretta íze” idézi fel, az Csukásnál „könnyű kis influenza” nyomán kapott „kissé náthás csók”. Radnótinak tiszta és magasztos élménye lehetett az emlülés közlése, a mai költőnek már nem jut osztályrészül a tiszta képletek kiváltsága. Ma „a költők félséggel a Pegazuson ülnek, / (a másik féllal meg mintha / halandók lennének: strandra járnak, lesülnek) / s nyekereg a hinta- / ló, míg megírnak egy-egy szívbelemaroló költeményt” (*A költők bocsánatkérő mosollyal*).

Csukás költői jellemének rendkívül megnyerő vonása a kegyetlen önironia. A költők nagyobb részét fogva tartó krónikus szakmai betegség, a narcizmus kórképeitől megcsömörlött olvasónak szellemet üdítő látvány az ilyen lírai önarckép: „kilencven és száz kiló között már évek óta, / döng a föld, ha lép a lábam, persze, hogy nem lebben. liszteszsák vagyok, ki voltam (belül) karcsú pilóta.” Ez a költő — fogalmazódik meg bennünk ilyenkor a gondolat — immár tiszta, saját hangon szól, s ezt nemcsak költészetének „füstölthúsillatú” hedonizmus bizonyítja (*Kilencven és száz kiló között*).

A kötetnek talán legszebb darabja a *Mielőtt agyonütöm* című vers. Ebben Csukás egy szúnyoggal történő, az utóbbi számára végzetesnek bizonyuló találkozás románcát éneklie meg. A tárgyilagosan hűvös versindításban Csukás rezzenetlenül rögzíti a tényállást: „mielőtt agyonütöm a szúnyogot, elgyönyörködöm benne”. Aztán megemeli a hangját és a fentebb stílus fokán, már-már dicsőítőéneket, panegyricust zengve folytatja a földöntúlnak tetsző jelenség leírását: „mint kurta szoknyájú táncosnő / billeg, hosszú lábait leengedve, / csupa kecs és csupa báj és / finoman törékeny szépség.” Az éterién tisztává és könnyűvé szublimált verszópó képét azonban artistikus biztonsággal kissé túl is rajzolja, hogy a pattanásig feszített csöndben óvatosan hamiskás mosollyal érvelhessen: a szúnyog érkezése valóban a szépségé, hisz „a megjelenése is stílusos: halk / zene kíséri érkezését.” Majd úgy tűnik, hogy egy pillanatra maga a költő is csodálattal adózik ennek a tüneménynek: „a lélegzetem is visszafojtom, / az ámulattól nem tudok szólni.” Az ezt követő belső monológ bármely shakespeare-i királydráma nagyjelenetében megállná a helyét: „és nem zavar egy cseppet sem, hogy véretem készül megcsapolni, / egy pillanatra mintha ő is / elfelejtené a véres törvényt.” A belső beszéd ezután visszatér az első két sor humort rejtő ambivalenciájához: „illegeti magát, mókásan forgatja, / orrán egyensúlyozza hegyes törét, / fura közzjáték a nagy zabálás előtt.” Hogy Csukásnak nemcsak ujjgyakorlat ez, ami öncélú retorika is lehetne, azt a következő sor *ő* is kifejezése igazolja: „mintha ő is szúnyogfelettivé válna”. Itt válik érthetővé, hogy Csukás szúnyogverse tulajdonképpen egyfajta empáthián alapul, egyszersmind szerepjátszásnak is, amennyiben a saját személyiségének, költőiségének olyan mértékű tudatos bagatellizálását végzi el, amilyenre csak igazán nagy költőgyéniségek képesek. A művelt olvasó tudja, hogy ebben a lírai magatartásban rejlik az igazi emberi és művészi nagyság.

Ha a Csukás-versek stílusát tekintjük, örömmel láthatjuk, hogy igaz egyik korábbi kritikusanak megállapítása erre a kötetre is; Csukás valóban „rehabilitálja” a versszerűséget. A hagyománynak ez az újjáteremtése, színvonalas továbbépítése igazi bátorságával együtt szívet-lelket gyönyörködtető színfoltként jelenik meg a neoavantgardizmus üres attrakciónak dagálya idején. (*Szépirodalmi*.)

TÉGLÁSY IMRE